

ЗАКОНОДАТЕЛНИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ЗА ПОТРЕБНОСТИТЕ НА УЧАЩИТЕ

ОБОБЩЕНИЕ НА ПОЛИТИКИТЕ

Европейската агенция за специални образователни потребности и приобщаващо образование (Агенцията) подпомага развитието на приобщаващи образователни системи с цел да се гарантира правото на **всеки** учащ на приобщаващи образователни възможности, които предоставят равни възможности (Европейска агенция, 2016 г.).

В работата си Агенцията отчита, че всеки учащ е преминал през свои собствени преживявания, свързани с дискриминация и/или пречки пред ученето. Без изключение аспектите на работата на Агенцията имат за цел да се вземе предвид всичко, което може да доведе до маргинализиране на учащите и да увеличи риск им от изключване (Европейска агенция, 2021а).

В съответствие с този ангажимент изследването по линия на дейност **„Законодателни определения за учащите, изложени на риск от изключване“** поставя акцент върху събирането и анализирането на информация за правните определения и описания, използвани в държавите, членуващи в Агенцията. Особено внимание беше отделено на законодателните определения и описания, свързани с широката представа за приобщаващо образование за **всички учащи**.

По-конкретно, в настоящото изследване беше разгледано как държавите, членуващи в Агенцията, определят и описват потребностите на учащите от гледна точка на приемането им за групи **учащи със специални потребности** или **учащи, изложени на риск от изключване**. Също така беше разгледан начинът, по който в **антидискриминационното законодателство** и **законодателството за приобщаващо образование** са определени и/или описани потребностите на учащите, и беше разгледано понятието **пресечност**.

Бяха събрани данни от 35 държави, членуващи в Агенцията.

За повече информация вижте пълния текст на доклада *Legislative Definitions around Learners' Needs: A snapshot of European country approaches [Законодателни определения за потребностите на учащите: Обобщена картина на подходите на европейските държави]* (Европейска агенция, 2022а) и **уеб зоната за законодателни определения**.

Различни подходи за посрещане на потребностите на учащите в приобщаващите образователни системи

От основаването на Агенцията през 1996 г. досега са настъпили ключови промени от концептуално естество в представите на държавите за приобщаващото образование и приоритетите на техните политики в тази област (Европейска агенция, 2022б). В европейските държави дебатът около разработването на образователни системи, които да дават равни възможности на всички учащи, премина от **„интеграция“** (включване в общообразователния процес на учащи със специални образователни потребности) към **„приобщаване“** (с което се поставя по-сериозен акцент върху „възможностите за учене“ за всички учащи), за да се стигне до по-съвременното и по-широко разбиране за **приобщаващо образование** като висококачествено образование за всички учащи, даващо им равни възможности (ibid.).

Преминаването от подход, организиран около строги категории и основан на медицински модел, в образованието за деца със специални потребности към по-нормативен възглед, насочен към правата на всеки учащ, независимо от неговото положение, изисква промяна в начина на мислене и културата в областта на образованието. Когато една образователна система има за цел е да се осигурят равни възможности на всички учащи, трябва да се премине от поставянето на акцент върху категориите учащи и индивидуалната подкрепа (**подход, организиран около строги категории**) към поставяне на акцент върху повишаването на капацитета на училищата да отговарят на многообразните потребности на всички учащи (**основан на правата подход**) (ibid.).

Новостите в разбирането за приобщаващото образование като подход към висококачествено образование за **всички учащи (Европейска агенция, 2021б)** доведоха до дискусии относно необходимостта потребностите на учащите да се определят, без да се използват етикети (и по-специално етикети, основани на медицински модели или модели на дефицит). Понастоящем всички държави са изправени пред проблема да формулират законодателството и политиките си по такъв начин, че в тях да се заложат като ясна цел гарантирането на пълноценното участие и по-високите постижения на всички учащи, като същевременно с това се избягва поставянето на етикети на отделни учащи или групи учащи. Дилемата дали да се използват различни етикети е очевидна в законодателствата и документите за политиките, стратегиите и плановете за изпълнение на държавите, както и в техните дейности по мониторинг и събиране на данни.

В настоящото изследване терминът „**потребности на учащите**“ се разбира като начин да се изведе на преден план изискването за предоставяне на образование и/или подкрепа, без да се поставят етикети въз основа на външни фактори, които по някакъв начин описват или оказват въздействие върху отделни учащи или групи учащи. Използването на термина „потребности на учащите“, който не предполага строги категории, би било **идеален** подход за държавите и е в съответствие с позицията на Агенцията относно приобщаващите образователни системи (**Европейска агенция, 2022в**).

Действителността — както се вижда от анализа на законодателните определения или описания в политиките на държавите за потребностите на учащите — ясно показва, че в законодателството и документите за политиките потребностите на учащите се описват, като акцент се поставя не толкова върху изискванията за предоставяне на образование и подкрепа, обусловени от учащите, колкото върху външни етикети, идентифициращи групи от характеристики на учащите. В настоящото изследване се използват термините „**категории групи учащи**“ и „**групи учащи**“. Те се отнасят до групите учащи, установени в хода на анализа, извършен в рамките на настоящото изследване.

В обобщението на резултатите по-долу е посочен броят държави, за които се отнася информацията, от общо 35.

Законодателни определения или описания в политиките, отнасящи се до учащите със специални потребности

В политиките и законодателството, отнасящи се до учащите със специални потребности, повечето държави (32) използват етикета **учащи с увреждания, специални потребности и затруднения в ученето**. В някои от държавите се говори за **социално-емоционални трудности (14), национални малцинства и културно многообразие (8) или неравностойно социално-икономическо положение (7)**. Само няколко държави включват категории, отнасящи се до учащи, които са **мигранти, бежанци и новопристигнали (5)**, имат **проблеми, свързани с възрастта (4)**, **преживели са криза или травма (2)**, **не учат (2)**, имат **делинквентно или престъпно поведение (2)** или **живеят в отдалечени, селски или необлагодетелствани райони (1)**.

В повечето държави в законодателството и политиките, свързани със специалните потребности, се прилага подход, организиран около строги категории и основан на медицински модел, при определянето на потребностите на учащите.

Законодателни определения или описания в политиките, отнасящи се до учащите, изложени на риск от изключване

В политиките и законодателството, отнасящи се до учащите, изложени на риск от изключване, повечето държави използват етикетите **учащи с увреждания, специални потребности и затруднения в ученето** (24) или **учащи в неравностойно социално-икономическо положение** (23). В някои от държавите се говори за **национални малцинства и културно многообразие** (16), **мигранти, бежанци и новопристигнали** (16) или лица, които **не учат** (9). Само в няколко държави са включени етикети, отнасящи се до лицата, които са **преживели криза или травма** (6), имат **проблеми, свързани с възрастта** (4), **зависимост и злоупотреба с вещества** (4), **живеят в отдалечени, селски или необлагодетелствани райони** (4) или **изпитват социално-емоционални трудности** (4).

Макар и да са представени като отделни категории потребности на учащите, Агенцията признава, че тези различни групи вероятно се припокриват на индивидуално равнище.

Подходът към поставянето на етикети на групи учащи, изложени на риск от изключване, организиран около строги категории, е толкова разпространен, колкото и основаният на правата подход, при който се поставя акцент върху обстоятелствата на учащите в неравностойно социално-икономическо положение. Това показва, че държавите прилагат подходи, организирани около категории (групи), но се наблюдава отдалечаване от чисто медицинския модел (етикети, свързани с увреждания и специални образователни потребности), когато се разглеждат учащите, изложени на риск от изключване.

Антидискриминационно законодателство

Антидискриминационното законодателство в държавите, членуващи Агенцията, е насочено главно към учащите с **увреждания, специални потребности и затруднения в ученето** (22), **националните малцинства и културното многообразие** (20) и **пола, половата идентичност, ЛГБТКИ+ (лесбийки, гейове, бисексуални, трансджендър, куйър и интерсексуални) или въпросите, свързани с пола** (16).

По-малко държави предоставиха данни за антидискриминационното законодателство, въпреки че в повечето от тях имат такива закони. Всички държави, членуващи Агенцията, са ратифицирали Конвенцията за правата на детето и Конвенцията за правата на хората с увреждания (**КПХУ**). Повечето членуващи държави са подписали Факултативния протокол към КПХУ, с който се създава механизъм за индивидуални жалби, който да се ползва от лица, които смятат, че са били лишени от правата си по КПХУ.

Антидискриминационно законодателство и такива политики съществуват във всички държави, членуващи в Агенцията, което предполага, че като цяло всички държави са се ангажирали с основан на правата подход. Не е ясно доколко антидискриминационното законодателство се отчита в областта на образованието.

Законодателство или политики за приобщаващо образование

Самооценката на държавите, членуващи в Агенцията, показва, че законодателните определения или описания в политиките за приобщаващо образование са разпределени почти поравно между такива, отнасящи се до **специфични групи учащи, всички учащи**, и такива, отнасящи се **както до всички учащи, така и до специфични групи учащи**.

Анализът на терминологията в предоставените събрани материали показва, че 18 държави включват в своите законодателни определения или описания в рамките на политики терминология, свързана с приобщаващото образование, като например **всички учащи, равни възможности** или **многообразие**.

По-малко държави (12) посочват конкретни групи учащи в своите законодателни определения или описания в рамките на политиките за приобщаващо образование. Тези, които го правят, най-често цитират **учащи с увреждания, специални потребности и затруднения в ученето.**

В различните държави и в рамките на всяка от тях законодателните определения или описанията — част от политиките за приобщаващо образование, са налице както подход, организиран около строги категории, така и основан на правата подход. Някои от държавите не посочват конкретни групи учащи в определенията си за приобщаващо образование.

Законодателство или политики, в които се разглеждат въпроси, свързани с пресечността

При събирането на данните в тази област беше проучено дали пресечността изобщо се споменава в законодателството или политиките. Само шест държави заявиха, че в тяхното законодателство или политики се говори за пресечност. Въпреки че пет от шестте държави представиха подробна информация и препратки, това не беше достатъчно, за да се определи цялостният подход на всяка държава.

Малко държави споменават пресечността в своето законодателство или в политиките си. Това може да означава, че засега тя е сравнително ново понятие, което се обсъжда в различните държави, но все още не е отразено в законодателството или политиките.

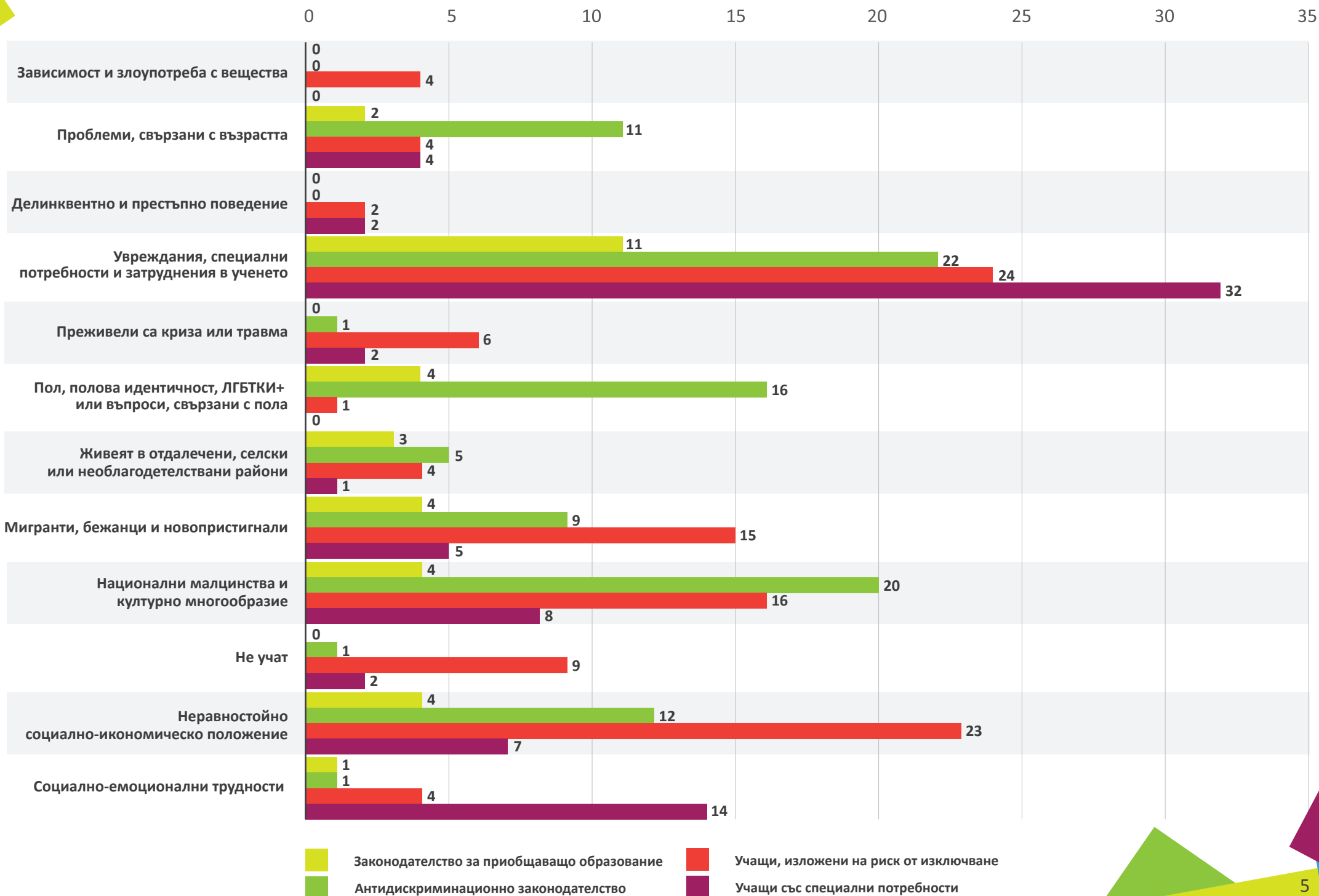
Обобщена картина на законодателните определения или описания в политиките за потребностите на учащите в европейските държави

Настоящото изследване представя само обобщена картина за това къде се намират понастоящем държавите, членуващи в Агенцията, по отношение на законодателните им подходи към групите учащи и рисковите фактори, които могат да дадат отражение върху възможностите за учене. Съответно не може да се говори за „тенденции“ при подходите. Налице са обаче някои общи черти сред различните държави, които са от значение за бъдещите дейности на Агенцията с държавите, членуващи в нея.

Представените по-горе резултати от анализа са обобщени в следната стълбовидна диаграма. Тя показва колко държави са идентифицирали или описали групи учащи в своето законодателство или политики за учащите със специални потребности и учащите, изложени на риск от изключване, както и в антидискриминационното законодателство и законодателството/политиките за приобщаващо образование.

Брой държави, в които групите учащи са идентифицирани или описани в различни области на законодателството и политиките

Основни моменти

Въз основа на констатациите от изследването бяха идентифицирани следните основни моменти във връзка със законодателните определения или описанията в политиките за потребностите на учащите в европейските държави:

- В повечето държави все още се използва **подход, организиран около строги категории**, при който учащите се приемат за хора с дефицити, изискващи компенсаторни мерки при образователния процес. В същото време държавите изграждат капацитета на своите образователни системи, за да посрещнат и обхванат потребностите на всички учащи.
- Държавите се отдалечават от подходите, организирани около строги категории и основани на медицински модели, и се насочват към други видове подходи, основани на категории, при които се вземат предвид по-широки социални фактори и такива, свързани с обстоятелствата.
- Приобщаващото образование често се приема като конкретно насочено към учащите с увреждания и/или специални потребности, вместо да обслужва **всички учащи** с всичките им многообразни и индивидуални потребности, като идентифицира и премахва пречките пред ученето. Последните могат да включват потенциални правни пречки, поради които не е възможно да даде отговор на дискриминацията и да се гарантира пълноценното участие на всички учащи, както е заложено в международните конвенции.
- Поставянето на акцент върху потребностите на учащите като цяло, а не върху свързането на групи учащи с етикети, би означавало преминаване към **основан на правата подход**.

Политиките и практиката в областта на приобщаващото образование, при които се използват етикети и терминология, свързани със специалните потребности, основани на медицински подход, с отделни разпоредби за различните групи, не са в съответствие с основания на правата подход към приобщаващите образователни системи, при който се поставя акцент върху пречките в системата (**Европейска агенция, 2022б**).

Терминологията, свързана със специалните образователни потребности, която се основава на медицински подход, потенциално насърчава подход, организиран около строги категории, свързан с поставяне на етикети на учащите. Алтернативата е да се акцентира върху характеристиките на приобщаващите образователни системи, изграждащи капацитет за по-ефективно гарантиране на правата на всички учащи на приобщаващо образование.

Терминът „**учащи, изложени на риск от изключване**“ обхваща възможно най-широк кръг от различни групи учащи и всички фактори, които могат да окажат отрицателно въздействие върху възможностите им за учене. В него са застъпени широката представа и основаният на правата подход, предполагащи включване на всички учащи в приобщаващото образование.

Използването на термина „**учащи, изложени на риск от изключване**“ като основен за всички дейности с държавите, членуващи в Агенцията, ще подпомогне разработването на политика, която върви в посока една широка представа за приобщаване, почиваща върху основан на правата подход. Това е в съответствие с позицията на Агенцията относно приобщаващите образователни системи.